

Píše Jakub Říha

(E*forum, 03. 08. 2016)

Na začátku roku 2015 vydalo nakladatelství Academia překlad úspěšné knihy **Kateriny Clarkové**, profesorky slavistiky a komparatistiky na Yaleově univerzitě, **Sovětský román. Dějiny jako rituál** (The Soviet Novel: History as Ritual 1981, druhé vydání 1985, třetí vydání 2000). Převodu do češtiny se ujal bohemista **Vít Schmarc**, který posud jako překladatel nepůsobil. Jak Schmarc uvádí na svém facebookovém profilu, k překladu ho podnítila skutečnost, že knihu třikrát přečetl (15. 1. 2015).

V následujících poznámkách se pokusíme na několika příkladech – volených záměrně z nerozsáhlého kontextu, aby vynikla koncentrace popisovaných jevů – ukázat nejvýraznější nešvary Schmarcova překladu, které jej podle nás zcela diskvalifikují. Uvádíme (a) znění originálu podle třetího vydání, (b) Schmarcův překlad a nakonec (c) vlastní, pokud možno doslovný překlad.

(a) *In the essay, he argues that **those survivals of the Soviet literary tradition** which still seek to serve **publicistic** or extra-literary purposes **are moribund**, and that only so-called “alternative literature” **is any longer viable** (by which is meant, essentially, indigenous varieties of modernism-cum-postmodernism. [...]) Nevertheless, it is probably true that **by 1990** Socialist Realism had finally gone—or at any rate only **vestiges** of the tradition were left, to be seen for example in literature about corruption in **urban** politics. [s. 265]*

(b) Píše v ní, že **vyhlídky na přežití pro „pozůstalé“ sovětské literární tradice**, usilující sloužit **veřejným** a mimoliterárním zájmům, **pozvolna skomírají**. **Šanci na přežití** podle něj má jen tzv. „alternativní literatura“, v zásadě tedy **rozličné** varianty modernistického a post-modernistického psaní. [...] **Tvrzení, že na úsvitu 90. let** socialistický realismus **definitivně** zanikl, je však nejspíše pravdivé. **Můžeme každopádně konstatovat**, že z něj v té době zůstaly pouhé **izolované ostrůvky** v podobě děl věnujících se korupci ve **venkovské** politice. [s. 365–366]

(c) V eseji tvrdí, že **pozůstatky sovětské literární tradice**, které se ještě snaží posloužit **publicistickým** či mimoliterárním zájmům, jsou odsouzeny k zániku a že nadále životaschopná je pouze tzv. „alternativní literatura“ (čímž jsou míněny v podstatě domácí podoby modernismu/postmodernismu). [...] Je nicméně asi pravda, že socialistický realismus **do roku 1990** konečně vymizel – nebo že zůstaly nanejvýš **stopy** jeho tradice, rozpoznatelné např. v literatuře o korupci v **městské** politice.

První příklad dokládá předně Schmarcovu neschopnost místy porozumět anglickému originálu. Tím nemyslíme banální omyly v překladu adjektiv „*publicistic*“ či „*urban*“ (byť to druhé Schmarce potrápilo i jinde: na s. 145 převádí spojení „*urban world*“ jako „urbanistický svět“ a na s. 159 „*from the advanced urban centres*“ jako „od vyspělých urbanistických center“), ale zjevné nepochopení prvního souvětí a jeho transformaci v nesmyslný útvar („*vyhlídky na přežití [...] pozvolna skomírají*“). Druhým výrazným rysem Schmarcova překladu, který lze ukázat na tomto příkladu, je až nutkavé užívání klišovitých spojení (např. „*Šanci na přežití*“, „*rozličné varianty*“, „*na úsvitu 90. let*“, „*Můžeme každopádně konstatovat*“, „*izolované ostrůvky*“). Tento postup způsobuje nekontrolované bobtnání textu: generuje entity, jež nemají sebemenší oporu v originálu, a vynucuje si konstrukci příslušných (syntaktických) vztahů mezi nimi. Jeho dalším důsledkem je stylová pauperizace a vulgarizace překladového textu.

Tuto libovůli a nezpůsobilost překonat stereotypy vlastního vyjadřování potvrzuje následující pasáž, jež zároveň dokládá, jak daleko od originálu může být překladatel zaveden vlastní elokvencí:

(a) *it is hard to **determine** which works published in the initial years after Gorbachev came to power in March 1985 could strictly be said to have been generated in response to **the new historical moment**, and which not, **because so many of them must have been written, or at least begun, before then.*** [s. 267-268]

(b) *je těžké **posoudit**, kolik děl uveřejněných nedlouho poté, co se Gorbačov v březnu 1985 dostal k moci, představuje **bezprostřední reakci** na tento **historický mezník**, a kolik vznikalo nezávisle na něm. **U velké části těchto děl je totiž obtížné určit, do jaké míry jejich dokončení, nebo přinejmenším postupný vznik, spadá do období předcházejícího perestrojce.*** [s. 369]

(c) *těžko **určit**, která z děl publikovaných v prvních letech po Gorbačovově nástupu k moci v březnu 1985 lze jednoznačně považovat za podnícená reakcí na **novou historickou situaci**, a která nikoliv, **neboť mnoho z nich bylo nepochybně napsáno, nebo alespoň započato dříve.***

Nepřesnosti a chyby tohoto rázu prostupují celým textem a podstatně znepříjemňují, místy až znemožňují jeho četbu. V okolí citovaných pasáží se nacházejí další příklady překladatelské nekompetentnosti: doslovný překlad idiomů („*Its fits and starts*“ jako „*Jeho počátky a kulminace*“ [s. 367]) a frázových sloves („*They called for*“ jako „*Volali po*“ [s. 368]) či další omyly („*descriptions [...] of all manner of grotesque **physical** pathology*“ jako „*popisy [...] všech možných **psychopatologických** jevů*“ [s. 377]) atd. atd.

Nakonec volíme příklad ze začátku knihy, který ve všem potvrzuje naše předchozí vývody:

*Ritual is a term for those social acts that are felt by the participants to concentrate the greatest amount of cultural meaning in them (**with respect to the Soviet novel's master plot, this does not, of course, necessarily mean that the participants are personally in accord with these "meanings"**). [s. 9]*

*Označujeme jím takové sociální úkony, v nichž jejich účastníci pociťují koncentraci největšího množství kulturních významů. **Při vší úctě** ke generální dějové linii sovětského románu to však **v žádném případě** neznamena, že daní účastníci **musejí** s těmito „významy“ **nutně** souhlasit. [s. 27]*

*Pojem rituál označuje sociální úkony, které v sobě pro své účastníky koncentrují největší míru kulturního významu (**pokud jde o** obecnou zápletku sovětského románu, pochopitelně to nemusí znamenat, že účastníci se s těmito „významy“ ztotožňují).*

Tato ukázka nás na závěr přivádí k překladu ústředního pojmu knihy „master plot“ (autorkou definován na s. 5: „*master plot, which itself represents a synthesis of the plots of several of the official models*“; srov. diskusi k termínu v knize H. Portera Abbotta *The Cambridge Introduction to Narrative*, 2002, s. 43). Schmarc za jeho český ekvivalent volí spojení „generální dějová linie“. Tuto volbu vysvětluje v překladatelské poznámce: „*autorčin klíčový termín Master Plot překládáme tak, aby a) volně korespondoval s terminologií socialistického realismu [sic!] b) reflektoval jeho ,oficiálně závaznou‘ genealogickou povahu (generální linie jako princip uspořádání společnosti jako celku)*“ [s. 21]. Odhlédneme-li od toho, že body a) a b) vyjadřují v podstatě to samé, rozdíl je pouze v míře obecnosti, vnucuje se otázka: *Proč?* Proč by měl metajazyk popisu mimovat jazyk popisovaného předmětu nebo ho nějak (jak?) reflektovat. Není to spíš nežádoucí? Nevýhody zvolené podoby jsou nasnadě: termín s obecnějším významem je takto omezen na jedinou oblast – socrealismus –, je zastřena souvislost s přílehlým termínem „plot“, trojslovné pojmenování je neohrabané a v textu na sebe zbytečně upozorňuje, atd. atd.

Na svém facebookovém profilu Vít Schmarc také uvedl, že autorka doufá, že „jí to nepokopal tak jako ruský překladatel [ruský překlad je z roku 2006]“ (15. 1. 2015). Nemůžeme srovnávat, ale „pokopané“ je to „při vší úctě ke generální dějové linii“ slušně.

Vposledku ale nejde ani tak o Schmarcův překlad. Špatných překladů bylo a bude. Jde spíš o redakční politiku nakladatelství Academia, jež by mělo být garantem určitého (vysokého) standardu a mělo by disponovat mechanismy, které podobným výstřelkům zamezí. V návaznosti na pojednání Nikolý Mizerové „Postavme si otázku překladu (Thomase Manna O sobě, Oswalda Spenglera Zánik Západu)“ v Souvislostech 1/2014 lze říci, že tomu tak není a že Academia se spíš než o kvalitu překladů stará o předstižení nakladatelství Kompass.

